

JURNALİSTİKA**REDAKSİYADA YARADICI MÜHİT
VƏ İŞ – XİDMƏT ETİKASI****S.İ.RƏHİMOVA**

Jurnalistin iş fəaliyyətində onun hərəkətlərini peşəkar mühitə uyğunlaşdıran bəzi mənəvi tələblər mövcuddur. Bu tələblərin məcmusu iş və ya xidmət etikasına adlanır. Onların gözə çarpan rolu özünü ideologiya kimi bəzi jurnalist sahələrində büruzə verir. Bu mənəvi tələblərlə yanaşı, o cümlədən yazılmamış qanunlarla birgə iş mühitində jurnalistin vəzifə, məsuliyyət və hüquqlarını açıqlayan «Kütləvi informasiya vasitələri haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu, təminatlar, əmrlər, direktiv orqanların qərarları, Respublika Jurnalistlər Birliyinin nizamnaməsi, həmçinin müvafiq təşkilatların bəzi sənədləri də mövcuddur.

İş-xidmət etika normaları kütləvi informasiya vasitələrinin səmərəli fəaliyyəti üçün əsas amildir. Hər jurnalist ona əməl etməklə işlək yaradıcı mühitin formalaşmasına şərait yaradır.

«Redaksiyada hökm sürən atmosferdən asılıdır ki, əməkdaşlar nəşr olunan qəzetin keyfiyyətli olmasını ancaq rəhbərliyin deyil, eyni zamanda öz şəxsi işi hesab etsinlər».¹ ... Əməkdaşın əxlaqi hissiyyəti onun iddialarının nə dərəcədə bacarığına uyğun gəlməsindən və həmkarının bu bacarığı necə qiymətləndirməsindən asılıdır. Çıxılmaz vəziyyət o zaman yaranır ki, səndən artıq heç nə gözləmir».²

Kollektivin əxlaqi sağlamlığının vacib göstəricilərindən biri kəskin münaqişə, yaxud həmkarlardan birinin yaradıcılıq uğursuzluğu baş verəndə həmin kollektivin özünü neçə aparmasıdır. Bu məqamda iş yoldaşlarının etimadı əsasdır. Jurnalistin əhvalı, onun iş qabiliyyəti və sağlamlığı onun nə dərəcədə yoldaşlarının köməyinə arxalanmasından asılıdır. Jurnalist hiss edəndə, biləndə ki, ona inanmırlar, yaxud çətin anda kollektivdən ona kömək əli uzadan olmayacaq o mühitdə işləmək çətinləşir.

Peşə həmrəyliyi – peşə etikasının vacib prinsiplərindəndir. Bu prinsip redaksiyaya, yaradıcı mühitdə təkçə peşə etikasında deyil, xidmət – iş etikasında da özünün vacibliyini göstərir. Bu prinsipə görə, jurnalistin borcu həmkarının yaradıcı imkanlarının inkişafına şərait yaratmaqdır.

¹ Абрамов Д.С. Профессиональная этика журналиста. Москва, 1991, стр. 82.

² Yənə orada, s. 83.

Gündəlik iş rejimində jurnalist digər həmkarları ilə rastlaşır. Ünsiyyət, qarşılıqlı hörmət, ehtiram, dinləmə mədəniyyəti və s. sadə əxlaq normaları iş-xidmət etikası normaları halında özünü göstərir. İş-xidmət etikasının əsas normaları siyahısına, əlyazma ilə işləyən müəllifə, yəni jurnalistə qarşı hörmət, iş birgə icra olunubsa, müştərək müəlliflərin gördükləri işin, materialın sonunda imza qoyma hüququ, təxəllüslə imzalanmaq imkanı və s. daxildir. Peşə etikasının ən çox pozulması redaktor-müəllif birliyində – əlyazmanın düzəldilməsi prosesində baş verir. Əlyazmanı qiymətləndirərkən redaktor eyni zamanda müəllifin mövqeyinə və onun peşəkar səviyyəsinə qiymət verir. Bu onlar arasındakı münasibətlərdə gərginlik yaratmaya bilməz.

Redaktorun əsas götürdüyü çərçivələr bir tərəfdən naşirin tələbləri, digər tərəfdən isə oxucuların maraqları ilə diktə olunmuşdur. Redaktor və müəllif eynifikirli idirlərsə, redaktə prosesi bir qədər ağrısız keçir. Lakin müəllif adətən öz individuallığını qoruyur və materialı ilkin variantda saxlamağa çalışır. Elə bu zaman redaktor-müəllif arasında münaqişə yaranır.

Əlyazmanın peşəkar qiymətini redaktor oxucu nöqtəyindən nəzərdən verməlidir. Əgər əlyazmada düzəlişə həqiqətən ehtiyacı olan yerlər varsa, redaktor buraya daxil olan cümlələrin düzgün məntiqi və üslubi quruluş vermək məsuliyyətini öz üzərinə götürməlidir.

Müəllif və redaktor arasındakı qarşılıqlı münasibətin daha ürəyəyatımlı norması onların arasında birgə müzakirənin keçirilməsidir. Belə hallarda jurnalistin tam mənada əsərdəki müəyyən çatışmazlığa görə günahı redaktorun üzərinə atması iş etikası normalarından uzaqdır.

Redaktə zamanı əlyazmada düzəlişlər prosesində, həmçinin məlumatın işlənilməsində jurnalistin və redaktorun mənəvi borcu odur ki, informasiyanı təhrif etmədən real vəziyyətlə əlyazmadakı faktlar arasındakı maksimal uyğunluğu təmin etsin. Müəllif və redaktor bu borca yalnız o vaxt sadıq qalır ki, əlyazmanın işlənilməsində etika və hüquq normalarına riyəət etsinlər.

Redaktor əlyazmanı çapa hazırlayanda müəlliflə qarşılıqlı əlaqəyə girir. Bu əlaqə zamanı müəllif faktları bir daha yoxlamalı, jurnalistin yaradıcılıq «texnologiyası» ilə tanış olmalı, əsaslandırılmış nəticələri dəqiqləşdirməlidir. Mətnə kompozisiya dəyişikliyi, üslub düzəlişi verilə bilər. Burada redaktor müəllifin yazı manerasına, fərdi üslubuna hörmətlə yanaşmalıdır.

Mülahizələrin birgə müzakirəsi redaktor – müəllif münasibətlərində daha çox yayılmış formadır. Belə halda redaktorun materiala müdaxiləsi razılaşıdırılmış düzəliş kimi izah olunur. Belə razılaşma müəllif hüququ normalarında da göstərilir və qanuni gücə malikdir.

İş etikasının norması kimi redaksiyanın günahı üzündən buraxılmış səhvlərlə əlaqədar nəşr məlumatında düzəliş və ya təkziblər vermək də başa düşülür. Etik normaları pozma hallarına, baş-

qasının əvəzinə materialı hazırlayıb onu çapa vermək, sonradan həmin şəxsin imzasını materialın sonuna yerləşdirməkdir.

İş etikası həm də redaksiya sirri hesab edilən məlumatların qorunmasını da nəzərdə tutur. İş etikasına redaksiya işçisi ilə ştat-dankənar müəllif, işçi, yaxud jurnalistin həmkarı sayılan müxbirlər arasındakı qarşılıqlı münasibət də daxildir. Jurnalist «rütbə» etibarı ilə özündən aşağı olan həmkarlarına qayğı və hamiliklə yanaşmalıdır ki, bu da əksini onun yaradıcılığında bir qiymət kimi tapmalıdır. Öz həmkarlarına hörmət jurnalist tərəfindən hər hansı materialın əvvəl kim tərəfindənsə başlanıb axıra çatdırılması səbəbindən həmin şəxsin nəinki buraxdığı səhvlər, həm də onun material üçün topladığı faktlara sərf olunan qiymətəlayiq işi də nəzərə alınmalıdır. Təəssüflər olsun ki, bəzi jurnalistlər bu problemi mübahisəli hesab edir.

Nüfuzla bağlı məsələni jurnalistlər, adətən, müəyyən məlumatın böyük sürətlə digər nəşr orqanlarını qabaqlayıb öz orqanlarının nəşri kimi də başa düşürlər. Lakin rəqibləri ötüb keçməkdə bəzi redaksiyalar ölçü hissini itirərək qarşılıqlı qoyduqları məqsədə nəyin bahasına olursa-olsun çatmaq istəyib özünüreklamla məşğul olurlar.

Redaksiyanın sirri sayılan məlumatları yaymağa, redaksiyaya xəbər vermədən materialı ikinci dəfə çap etməyə, başqa müəllifin yazısını öz adından çıxarmağa xidmət etikası yol vermir. Həmkarına hörmətli münasibət, redaktor – jurnalist münasibətinin saxlanması xidmət etikasının təzahürüdür.

Jurnalist peşə etikası ilə yanaşı xidmət etikası normalarını da gözləməlidir. Jurnalistin fəaliyyətində onların peşəkar mühitdə davranışlarının qaydaya salınması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Peşəkar mühitdə jurnalistin davranışını nizamlayan ədəb qaydaları, daha doğrusu, birgə fəaliyyət zamanı qarşılıqlı münasibət normaları mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu prinsip və normalar xidmət etikası adı altında birləşdirilir. Birgə söy və fəaliyyət tələb edən ideoloji işdə onların rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Düzəliş və təkzib verilməsi xidmət etikasının normalarına aiddir. Əlyazmanın müəllifi ilə razılaşmaq, şərikli yazılmış materiala imza qoyan və ya təxəllüsü ilə çıxış edən jurnalistə hörmətlə yanaşmaq xidmət etikasının prinsiplərindəndir.

Redaksiyanın nüfuzunu aşağı salan, yalnız öz xeyrini güdən jurnalistin hərəkətləri xidmət etikasına ziddir. Kənar müəllifin yazısında və ya jurnalistin materiallarında redaksiyanın səhlənkarlığı üzündən buraxılan səhvləri düzəlişdən sonra çap etdirmək xidmət etikası normalarındandır.

Jurnalist materialın hazırlanmasından, faktların toplanmasından başlayaraq, mətn tam hazır olana qədər ona cavabdehdir. Ona görə də jurnalist nəzərə almalıdır ki, «... məlumat və materiallar toplayarkən, verərkən peşə etikasına ciddi əməl etmək onun mühüm vəzifələrindən biridir».¹

¹ KİV haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2000.

Xidmət etikasını normaları kütləvi informasiya vasitələrinin səmərəli fəaliyyəti üçün əsas amildir. Hər jurnalist onlara riayət etməklə işlək yaradıcı kollektivin formalaşmasına şərait yaradır. Bütünlükdə, jurnalistin etik və xidmət normaları xüsusi ictimai əhəmiyyət kəsb edir. Onlara doğru, düzgün və yerli-yerində əməl edilməsi jurnalistin nüfuzunu, cəmiyyətdəki rolunu artırır, hüquqi cəmiyyətin, demokratiyanın bərqərar olmasına, onun möhkəmlənməsinə xidmət edir. Narahatlıq doğuran odur ki, bu hal həm iqtidar, həm də müxalifət mətbuatında hiss olunur.

Jurnalist özünün əxlaqi məsuliyyətində həmişə peşə və xidmət etikasını normalarına eyni dərəcədə qayğı ilə yanaşmalıdır. Həmin əxlaqi etik normalara jurnalistin yaradıcılıq fəaliyyətində necə əməl olunduğuna onların kütləvi informasiya vasitələrindəki çıxışlarını təhlil etmək əsasında demək olar.

Qəzet öz nüfuzunu həm də cəmiyyətə məsuliyyətlə, əxlaq normalarını pozmadan, dəqiq və qərəzsiz, vicdanlı xidmətlə qaldıra bilər. Bunu yaxşı bilən, anlayan redaksiya özünün fəaliyyət mexanizmini ifadə edən lazımi prinsiplərini yaradır.

Redaksiyada əxlaqi münasibətlərin sabitliyinin qorunub saxlanması ictimai rəyin böyük əhəmiyyəti var. Hər hansı işin həmkarlar tərəfindən müsbət və ya mənfi şəkildə qiymətləndirilməsi müxtəlif formalarda özünü göstərir. Qadağan və yaxud nümunə, tərif və ya töhmət və s. kollektivin tətbiq etdiyi mənəvi tənzimləmələrdəndir.

Jurnalist mühiti ilk növbədə redaksiya kollektivlərində yaradır. Jurnalist ilk əvvəl məhz öz iş yerində həmkarının müsbət və ya mənfi rəyi ilə qarşılaşır.

Jurnalist redaksiyanın daxili fəaliyyət prinsiplərini qəbul etdikdən sonra onun işə götürülməsi qənaətbəxş sayıla bilər. Redaksiyada sağlam, yaradıcı mühit yaratmaq üçün iş-xidmət etikasını adlanan prinsiplər vacib şərtlərdəndir.

Jurnalistin iş fəaliyyətində onun hərəkətlərini peşəkar iş mühitinə uyğunlaşdıran bəzi mənəvi tələblər mövcuddur ki, biz onları iş və ya xidmət etikasını prinsipləri və ya normaları kimi sizə təqdim edirik.

1. Jurnalist və ştatdankənar müəllif arasında olan münasibətlər xidmət etikasına aid edilir.
2. İş etikasına həmçinin jurnalist ilə onların həmkarları sayılan ştatdankənar müəlliflər, rayon müxbirləri arasındakı münasibətləri nizamlayan normalar daxildir.
3. Əlyazmanı işlərkən onun müəllifi ilə razılaşmaq, şərikli yazılmış materiallara imza qoymaq və ya təxəllüs ilə çıxış edən jurnalistə hörmətlə yanaşmaq xidmət etikasına aiddir.
4. Düzəliş və təkzib verilməsi xidmət etikasını normalarına aiddir.
5. Redaksiyanın sirri sayılan məlumatları yaymağa, redaksiyaya xəbər vermədən materialı ikinci dəfə təkrar çap etdirməyə yol verilmir.
6. Başqasının yazısını öz adına çıxarmaq yol verilməz hal kimi

- xidmət etikasına ziddir.
7. Redaktor və ya məsul işçi öz vəzifəsindən sui-istifadə edərək, əməkdaşları onun istəyinə uyğun redaktəyə məcbur edirsə (xidmət etikasını pozur).
  8. Jurnalist öz redaktələrini müəllflə razılaşmadan dərc edirsə.
  9. Jurnalist öz vəzifəsindən istifadə edərək əməkdaşın, həmkarının müstəqilliyinə mane olursa.
  10. Jurnalist öz karyerası, yaxud başqa məqsədlərdən həmkarını qəsdən gözdən salan əməllərə yol verirsə.
  11. Redaksiyanın nüfuzunu aşağı salan, yalnız öz xeyrini güdən jurnalistin hərəkətləri xidmət etikasına ziddir.
  12. Redaksiya əməkdaşlarının səhlənkarlığı və səhvi üzündən dərc olunan materialların səliqəsizliyi, orfoqrafik səhvləri, mənbələrin göstərilməsi xidmət etikasının pozulmasıdır.
  13. İş münasibətlərində jurnalist loyallıq və peşəkar həmrəylik arasındakı tarazlığı gözləməlidir.
  14. Bu normalara mətbuat fəallarının yoldaşlıq dəstəyi, peşəkar təhsili, yaradıcılıq yüksəlişinə qayğı göstərilməsi uyğundur.
- Hər bir jurnalistin bu normalara riayət etməsi yaradıcı kollektivin iş qabiliyyətinin formalaşmasına təsir göstərir, kütləvi informasiya və təbliğat vasitələrinin uğurlu fəaliyyətinin vacib şərti hesab olunur.

ƏDƏBİYYAT

1. KİV haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2002.
2. Абрамов Д.С. Профессиональная этика журналиста. Москва, 1991.
3. Мəmmədli С.Ə. Müasir jurnalistika. Bakı, 2003.
4. Лазутина Г.В. Профессиональная этика журналиста. Москва, 2000.
5. Журналист этикасы. Bakı, 2000.
6. Теплюк В.М. Социальная ответственность журналиста. Москва, «Мысль», 1984.

ТВОРЧЕСКАЯ АТМОСФЕРА И РАБОЧАЯ (СЛУЖЕБНАЯ) ЭТИКА В РЕДАКЦИИ

С.И.РАГИМОВА

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены некоторые нравственные требования, адаптирующие поведение журналиста к профессиональной атмосфере. Совокупность этих требований называется рабочей или служебной этикой, которая является основным фактором в эффективной деятельности СМИ.

В работе приведено 14 принципов (норм) служебной этики журналиста, которые, как считает автор, необходимы для современных, особенно молодых, журналистов.